

Гордана ТОМОВИЋ
Београд

ПОСЕД СРПСКОГ ВЛАСТЕЛИНА ДЕТОША У XIV ВЕКУ

Анстракт: У граничном пределу српске државе према Угарској, у околини Ваљева, у XIV веку био је посед српског властелина Детоша са три града (Бела Стена, Непричава, Debrechen), који је заменом постао угарско крунско добро и као такво ушло у уговор у Тати. Границе феуда, које су обележене токовима река и атарима насеља из српског предлошка властелинске повеље преведене су у актима Угарске (1392, 1426) као дистрикти, у српској историографији тумачени као посебне области – жупе. У ствари био је то простран, али јединствени посед код Ваљева ограничен падинама планине Влашић са извориштем Уба и сегментима тока Колубаре, Љига, Топлице и Обнице. У том опсегу налазили су се градови Бела Стена, Debrechen и Непричава, чији је положај потврђен сачуваном топонимијом (поток Белостенац на Влашићу). Такође је истражено порекло и време настанка имена планине Влашић.

Кључне речи: Детош, средњовековна мађарско-српска граница, Уговор у Тати, стари градови: Бела Стена, Непричава, Дебречен, планина Влашић

Регионална и мултидисциплинарна истраживања северозападне Србије крајем седамдесетих година прошлог века, која су донела две значајне монографије, о Сремској Митровици и Шапцу, оживљена су после три деценије и усмерена ка Ваљеву и околини. Поново су подвргнути анализи угарски и српски документи важни за историју Мачве и проблеме угарско - српске границе у средњем веку, изронили су неки занемарени или превиђени топоними и боље је осветљен редослед политичких збивања у северозападној и северној Србији од времена краља Драгутина до пада Српске деспотовине.¹

¹ *Сремска Митровица*, Скупштина општине и Музеј Срема, Сремска Митровица 1969; *Шабац у прошлости*, Историјски архив у Шапцу, Шабац 1970. Логични редослед политичких збивања после смрти краља Драгутина марта 1316. године

У границама српске државе према Угарској, између Ваљева и Љига, у XIV веку налазио се посед српског властелина Детоша. Под именом Dettosfelde детаљно је описан у једној угарској повељи из 1392. године, као и у познатом уговору у Тати из 1426. године. Детошева земља (Dettosfelde) садржала је три града – Белу Стену, Непричаву и Дебречен (Belaztena, Neprichow et Debrechen) са околним селима. О додељивању овога значајног поседа у граничном пределу према Угарској, морала је постојати одређена исправа, данас нестала, коју је српски владар издао Детошу. Како је било уобичајено у званичним актима о земљишним поседима у приватној својини, које је издавао српски владар, у документу су навођене међе целог земљишног поседа или издвојених енклава. Показало се, заслугом Симе Ћирковића, да су се градске области додиривале, те да се ради о обједињеном земљишном комплексу који је поседовао српски властелин Детош у XIV веку у околини Ваљева.²

Југоисточно, код Љига, Детош је имао и друго имање у долини реке Драгобиљ, где је постојала црква Свете Мајке Божије у *Драгобили* и њен метох са црквеним селима. Детош је цркви и метоху, са селима и другим прилозима, обезбедио одређена права, што се памтило и одржавало и после његовог времена. У повељи којом је, крајем XIV века, кнегиња Милица са синовима обдарила манастир Светог Пантелејмона на Светој Гори, међу набројаним прилозима угледне српске властеле,

---

установио је на основу детаљне анализе већег броја угарских повеља Сима Ћирковић, *Београд под краљем Душаном*, Зборник Историјског музеја Србије 17 - 18, Београд 1981, 37 – 45. Проучавањем микротопонимије ваљевског краја бавио се у више радова Александар Лома. Своја гледишта је преиспитао и свео у: *Прилог трагању за античким коренима Ваљева*, Гласник Међуопштинског архива 31, Ваљево 1997, 5-35. Готово све што је било познато од најраније прошлости ваљевског краја до пада Српске депостовине сакупила је Марија Исаиловић, додавши и лична истраживања грађе из Хисторијског архива у Дубровнику, *Ваљево и околне области у средњем веку. Прилози за историју*, Народни музеј Ваљево, Истраживања V, Ваљево 1989. Поводом шест векова од првог помена Ваљева приређен је зборник у коме су прештампани радови разних аутора од значаја за историју Ваљева и његове околине: *Ваљево кроз векове I*, приредили М. Исаиловић и С. Бранковић, Народни музеј, Ваљево 1993. Тим поводом одржани научни скуп донео је нова сазнања од значаја за историју и историјску географију ваљевског подручја у средњем веку: *Ваљево - постанак и успон градског средишта*, Народни музеј Ваљево, Истраживања VII - Одељење за историју Филозофског факултета у Београду, Ваљево 1994.

² Сима Ћирковић, „*Црна Гора*“ и проблем српско-угарског граничног подручја, Ваљево - постанак и успон градског средишта, Ваљево 1994, 59-77.

помиње се црква Матер Божија у Драгобиљи коју је логотет Лука приложио са селима и с метохом и с међама и правинама цркве те што их је држала при Детошу.³

Иако очигледно заслужан за црквено благостање, Детош, међутим, није био први ктитор драгобиљске цркве. Захваљујући археолошким истраживањима, откривена је средњовековна црква на Драгобиљу, која је постојала почетком XIV века, а зна се и ко је био њен оснивач.

Југоисточно од Љига на реци Драгобиљ у селу Дићи на гробљу изнад савременог пута откривена је једнобродна црква са гробом ктитора, челника Влкдрага, који је у монаштву назван Никола. Умро је на дан Вазнесења Господњег, на Спасовдан, а натпис над његовим гробом поставила је његова супруга Владислава, замонашена као Ана, 1327. године у време краља Уроша (Стефана Дечанског). У наосу цркве, у припрати и око цркве пронађен је велики број гробова, а према налазима новца српског цара Уроша V (1355-1371) и угарског краља Жигмунда (1387-1437), сахрањивање је обављано у XIV и XV веку.⁴

Сачувани остаци гробне цркве челника Влкдрага (Вукдрага) у селу Дићи могу се оправдано идентификовати као црква *Свете Мајке Божије у Драгобили*. Само место села, чији атар захвата обе стране реке Драгобиљ, затим старина цркве, надгробни натпис ктитора, некропола и налази новца, упућују на овакав закључак. У време смрти челника Вукдрага, када се његова супруга повукла у манастир, црквени посед је прешао у руке Детоша, можда на основу сродничких веза или неких заслуга. Као други ктитор Детош је манастирској цркви потврдио и

³ Прилог је потврдила кнегиња Милица са синовима Стефаном и Вуком 1395. године хрисовуљом која је издата у Новом Брду, Стојан Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, 517-529, стр. 519 (о цркви у Драгобили). Према имену села и ређању прилога у повељи, помен цркве везује се за село Драгобиље (Малишево) код Ораховца, иако у њему о томе нема сачуваних трагова, Радослав Грујић, *Руска властелинства по Србији у XIV и XV веку*, Историјски часопис V, Београд 1955, 73; Милан Ивановић, *Црквени споменици XIII - XX век*, Задужбине Косова, Београд 1987, 438; Александар Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, Београд 2007, 311.

⁴ Жељко Жеж, *Резултати археолошких ископавања средњовековне цркве у селу Дићи код Љига*, Гласник Друштва конзерватора Србије 17, Београд 1993, 85-90; Гордана Бабић, *Старе цркве у Ваљево*, Ваљево - постанак и успон градског средишта, Ваљево 1994, 133-161, стр. 135-136, 145, сл. 2 (црква у селу Дићи); Ж. Жеж, *Некропола Дићи, прилог познавању средњовековних надгробних споменика*, Саопштења XXXII-XXXIII, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 2001, 135-147, стр. 139, сл. 3 (натпис на надгробној плочи челника Влкдрага).

проширио метох. Његова власт у том пограничном крају према Угарској морала је да траје довољно дуго да би остала запамћена и после њега, тако да се један значајан земљишни комплекс и даље називао Детошевим поседом, а права црквеног метоха у Драгобиљи бележила касније као она која су постојала „при Детошу“. Његова моћ у томе крају пада у време владавине краља Стефана Дечанског, краља и цара Душана, цара Уроша и кнеза Лазара, наиме, после 1327. године (смрт челника Влкдрага) и пре 1392. године, када је северозападни део Детошевог феуда већ припадао Николи Горјанском Млађем, вероватно као мираз кћери кнеза Лазара, а југоисточни, у Драгобиљи, логотету Луки, који га је приложио манастиру Светог Пантелејмона на Светој Гори 1395. године.

Следећом познатом променом власништва над Детошевим поседом битно је измењен имовинско-правни статус овог властелинства. Краљ Жигмунд је одобрио Николи Горјанском Млађем (1392. године) замену Детошева три града са околином за два града у Угарској, Кисег и Чеснек. На тај начин Детошев посед је постао крунско добро и као такво се појављује у угарско-српском уговору из Тате 1426. године.⁵ Сама извршена размена – три града за два, указује на еквивалентни економски и стратешки значај градских подручја. И поред тога, тумачење градова, насеља, области и речних токова којима је првобитно властеоски Детошев посед био описан 1392. и у уговору у Тати, изазвало је обимне и несагласне расправе у српској историографији.

Ако се низ географских назива, који следи после навођења три града у опису Детошевог поседа 1392. године (*..Castris suis Belaztena Neprichow et debrechen nuncupatis, necnon districtibus Kalabar lygh Topplica Pepelowch Neprichow Kalizar Tomla Ragys Jezuyk Debrechen Abnya et Ubmelleke vocatis..*), схвати као набрајање међника који чине делови појединих речних токова, села и сеоских отеса, који су ограничавали градска подручја (*districtus*), која су се додиривала, а не као низ различитих области, до сада у српској историографији сматраних жупама, добија се слика једног већег, али обједињеног земљишног поседа. Налазио се у околини Ваљева, између делова речних токова Колубаре,

---

⁵ Обимну грађу из угарских повеља у којој се помињу поседи са обе стране угарско – српске границе у средњем веку сабрао је и детаљно анализирао Сима Ћирковић, „*Црна Гора*“ и проблем српско-угарског граничног подручја, 63-66 (Детошев посед; нап. 23 и 24 са изводом из наведеног акта који садржи топографске податке према издању: I. Nagy, *Hazai okmánytar – Codex diplomaticus patrius VIII*). С. Ћирковић упозорава да у Државном архиву у Будимпешти постоје две или три верзије истог акта - D 1 7768, 7772, 2427.

Љига, Топлице, Обнице и изворишног дела Уба и Тамнаве. Један део географских назива Детошевог поседа измењен је угарском транскрипцијом и знатно удаљен од српског предлошка. Поред тога, после тридесет година у складу са интересима угарске круне сваки отес градског атара или село дефинисани су као посебан крај, дистрикт. Тако је у уговору у Тати 1426. године од једног поседа, чије су оквирне границе биле описане (*..districtibus...vocatis...*) називима река, села или потеса, постао низ посебних обласних целина или дистриката, од којих се неки, разумљиво, нису могли препознати на терену, не зато што су им се имена изгубила, већ зато што као такви нису ни постојали.

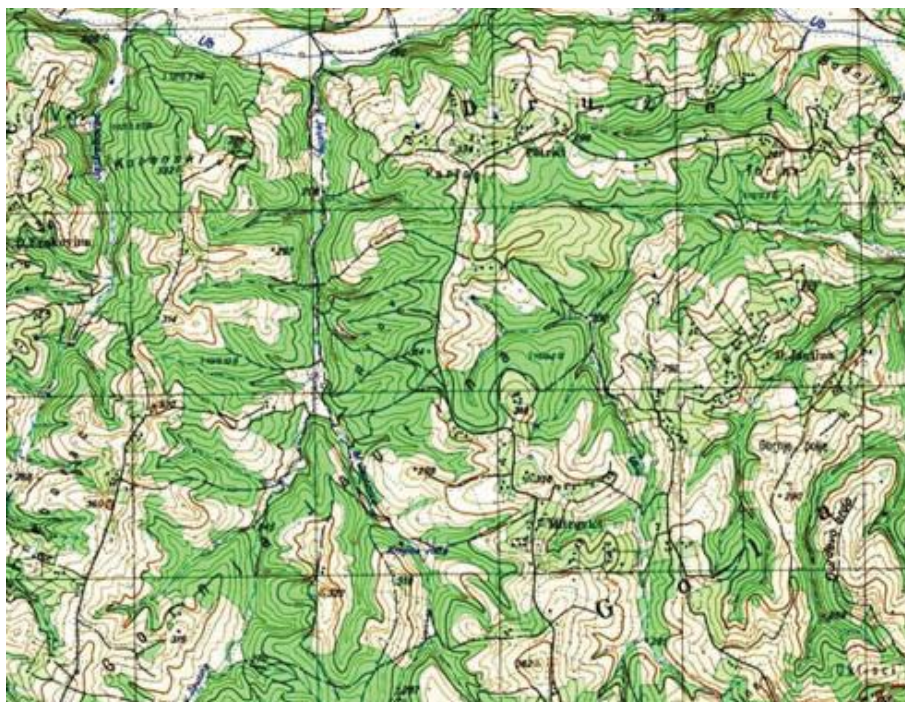
Када се упореде наводи из два угарска документа (у приложеној табели), уочавају се знатне разлике. У старијем, из 1392. године, помињу се три утврђења, у оном из 1426. године у истом комплексу само једно, Бела Стена. И за уговор у Тати морао је постојати одговарајући паралелан српски текст, будући да је реч о билатералном међудржавном уговору. Како је и Србима и Угрима било важно да се тачно географски дефинишу оне области српске државе на које је Угарска и даље полагала право, у уговор из Тате унете су битне промене које су се догодиле на том простору, а некадашњи Детошев посед описан је са више података. И поред тога, уочљива је колебљивост при дефинисању неких земљишних прилога. Један топоним објашњен је помоћу два термина, било зато што писар није довољно познавао српски језик или није могао да пронађе одговарајућу реч у савременом латинском језику угарске дипломатике. Није знао да ли је Непричава село, округ или дистрикт (*..contrata seu districtu Neprichow vocato...*), а *Felsewatna et Alsowatna* – означене су као имања и дистрикти (*..tenutis et districtibus...*), што се погрешно тумачи као жупе Горња и Доња Обна.⁶

Међутим, у оба акта, у оном из 1392. и у оном из 1426, Обна се пише на сличан начин (*Abnya – Abna*), без поделе на горњу и доњу, што значи да је неко друго место носило назив *Watna*. У широј околини Ваљева такво име се није сачувало. Могуће је, да је то некадашње село Горња и Доња Јаутина, које се помиње у XVI веку у турским пописима ваљевске нахије из 1528. и из 1560. године.⁷ Северозападно од Ваљева

⁶ Ч. Мијатовић, *Деспот Ђурађ Бранковић господар Србима, Подунављу и Зетском приморју*, прва књига, Београд 1880, 293; С. Тирковић, „Црна Гора“ и проблем српско-угарског граничног подручја, 65. Значење имена Обна настојао је да разреши А. Лома, *Прилог трагању за античким коренима Ваљева*, 19-22.

⁷ Смедеревски дефтер, нахија Ваљево, *Vaşbakanlık Arşivi, Istanbul*, фонд *Taru tahrir defterleri*, No 978 (1528) и No 316 (1560). За коришћење података из наведених дефтера дугујемо захвалност др Еми Миљковић.

постоји река Јаутина, десна притока Уба, која извире испод истоименог виси (470 m), затим Горња Јаутина, велики потес на изворишној челенци реке у селу Гола Глава, у коме је Доња Јаутина заселак окружен током реке Убић, десне притоке Уба. Цело то земљиште улазило је у територију коју је покривао Детошев посед.

Сл. 1 - Горња и Доња Јаутина
(Топографска карта 1:25 000, 478 Valjevo 2-1, Vojnogeografski institut 1970)

Турски попис нахије Ваљево из 1528. године упућује и где би се могао тражити град *Debrechen*, чије се име није сачувало и чији је положај, упркос досадашњим напорима истраживача, остао непознат. У наведеном дефтеру после села Горић и пре села Јасенице, у непосредној околини Ваљева, забележено је село чије се име тумачи као Добричевина, Доброчина или Добриња (?). Село се није сачувало, а могло је бити сеоско насеља под истоименим утврђеним градом, чије је име, у том случају, у српском изворнику гласило Добричин или Доброчин. Име града

транскрибовано је у угарском акту као Debrechen, исто као и Дебрц, далеко боље познати двор краља Драгутина на Сави. Отуда су потекле и главне забуне око идентификовања утврђења у Детошевом феуду.⁸ У непосредној близини управо у то доба развија се трг Ваљево, чији је привредни успон убрзо прекрио и значај утврђеног града и његово име.

Према оквирним границама које бележи акт из 1392. године, град Бела Стена налазио се између реке Обне и Уба. Због тога то не може бити ниједно до сада познато место са остацима утврђења које носи назив Бела стена, а каквих у околини Ваљева има више. Постоје, међутим, јасни, али до сада незапажени трагови, који показују где се налазио град Бела Стена.

У непосредној близини изворишта реке Уб на највишем делу планине Влашић извире поток Белостенац. Четири изворишна крака Белостенца теку са Божића брда (438 m) и брда Грабовац (432 m), између села Осладић и Оглађеновац, непосредно поред пута преко Влашић планине.⁹ Погодно место за подизање једног средњовековног утврђеног града било би на ушћу потока Белостенца у Оглађеновачку реку, или

Сл.2 - Поток Белостенац,
(Карта Српског
Ђенералштаба 1898.
године, размера 1:75 000
В.3. Каменица)

⁸ С. Ђирковић („Црна Гора“ и проблем српско-угарског граничног подручја, 64, нап. 27) претпоставио је да се град називао Дебречен или Дебретен и да се налазио у горњем току Колубаре.

⁹ Белостенац се среће на секцији В.3 Каменица Српског Ђенералштаба, размера 1:75 000, 1893. године, као и на секцији Valjevo 1-4 (Kamenica Valjevska), Karta 1:25 000, Vojnogeografski institut 1970. Поред других географских секција карата, у раду су коришћене секције Privredne karte Srbije, izdanje Glavne Geodetske Uprave FNRJ, 1948. размера 1:25 000, на којима су обележене границе села, месних одбора и срезова.

ближе савременом путу, између два крака потока.¹⁰ Такав положај могао је граду да обезбеди контролу пута преко планине, промет робе и руде.

О старом рударењу сведоче налази и топонимија оближњих насеља. Из села Оглађеновац потиче један римски гвоздени суд (патера) за изливање течног метала, који се чува у Народном музеју у Ваљеву.¹¹ У селу Горња Буковица постоје карактеристични хидроними, као што су поток Смрдан, који се улива у реку Медовицу, која, пак, са реком Ковачицом чини реку Буковицу. Поток Смрдан назван је по сумпорним испарењима оловно-цинканих руда галенита и сфалерита, река Медовица по старом називу за бакар – мјед, мед. Река Ковачица добила је име по једној фази обраде метала – ковању, која је обједињавала ковачка постројења и рад занатлија ковача. О постојању старе топионице сведоче потеси Вигниште и Угљара на рту преко Влашића, између села Коњуше и Горњег Црнијева. На источној страни Влашића у селу Близоње на Близанском вису (388 m) уочавају се многобројни трагови старог рударења, где се, по народном памћењу, вадило олово богато сребром.¹²

Пут преко планине Влашић помиње учени Которанин Мартин Сегон у своме рукопису насталом у периоду између 1481-1485. године. Описујући Србију преко Саве, Сегон наводи две покрајине назване Бељина и Мачва, одакле се иде ка познатом селу Ваљево и Лашким планинама (*Beligna et Maza ....itur ad inclitum vicum Vaglevi montesque Lazci ...*).¹³ Реч је о планини Влашић, названој по власима који су је настањивали, на којој настају изворишне челенке реке Уба и реке Тамнаве. Средином XV века Дубровчанима су били познати изразити речни токови на планини и њено влашко становништво, што је остало забележено у једној жалби из Дубровачког архива. Франко Васиљев (*Franchus de Vasil*) жалио се 28. јуна 1459. године, да су му на путу за Београд власи отели робу код Ваљева на

---

¹⁰ У Оглађеновцу постоје неистражени остаци утврђеног града, који се приписује протоисторијском периоду и позној антици, али је могуће да постоје и трагови средњег века. За овај податак, као и за обавештења о другим налазиштима у околини Ваљева, веома смо захвални археологу Жељку Јежу из Завода за заштиту споменика културе у Ваљевоу.

¹¹ Александар Јовановић, *Налази из римског периода у ваљевском крају*, Ваљево кроз векове, Ваљево 1993, 44-51, стр. 44, нап. 2 (налаз из Оглађеновца).

¹² Љубомир Павловић, *Колубара и Подгорина*, Српски етнографски зборник VIII, Насеља српских земаља 4, Београд 1907, 555.

¹³ А. Pertusi, *Martino Segono di Novo Brdo vescovo di Dulcigno, un umanista serbo-dalmata dal tardo Quattrocento, vita e opere*, Roma 1981, 96. Другачије тумачи податак Мартина Сегона о планини Lazci (=Zazci, „Чачанске планине“), А. Лома, *Прилог трагању за античким коренима Ваљева*, 23-24.

месту које се назива *Уб и Тамнава* (...apud Vaglievo in loco dicto Ubu et Tamgliava derobatus fuit per Vlachos...).¹⁴ Наведени податак из Дубровачког архива и Сегонов помен планине Лашци (Lazsi) значајни су за орографију ваљевског краја јер сведоче о настанку и пореклу назива планине Влашић. Дубровачки трговци 1459. године деоницу пута преко Влашића не означавају називом планине, већ као одредницу помињу село Ваљево и планинско извориште река Уба и Тамнаве, али истовремено сведоче о присуству влаха. Формирање турског крајишког санџака довело је до великог прилива влашког становништва у северну Србију и његовог сталног насељавања. Власи су тако запосели и планину код Ваљева коју су Дубровчани препознавали по реци Убу и реци Тамнави и по близини поменутог насеља. Планина је управо по власима добила име, тако да је три деценије касније, Которанину и улцињском бискупу Мартину Сегону било познато да се код Ваљева налази планина названа Lazsi (Лашци = Влашићи), која се и данас назива Влашић.

Приложена табела упоредних података из угарских докумената из 1392. и из 1426. године и њихово сучељавање са стањем на терену и очуваним именима места и речних токова, допуштају да се донесу одређени закључци. На Детошевом поседу постојала су три утврђена града: Бела Стена, на потоку Белостенац на планини Влашић; Непричава – Јеринин град у суседном селу Словац, североисточно од Ваљева¹⁵, и Debrechen, по свој прилици у непосредној близини потоњег трга Ваљево. У посед су улазила и села која су се налазила између ових градова, омеђена речним токовима Колубаре, Љига, Топлице, као и изворишта Уба и Тамнаве. Наведене реке су познате, будући да је њихово старо име до данас остало неизмењено. Није познато који се речни ток називао Обна, јер се то име реке није сачувало, али с правом се претпоставља да се ради о реци у коју се улива данашња река Обница. Обница извире испод планине Медведник и са реком Јабланицом код Ваљева чини Колубару. Од села и других међника који се наводе 1392. и 1426, и данас постоје села Пепељевац и Непричава, североисточно од Ваљева, док је Ragys/Rabas село Рабас, северно од Ваљева.

¹⁴ Михаило Динић, *Западна Србија у средњем веку*, Српске земље у средњем веку, Српска књижевна задруга, Београд 1978, 44-54, стр. 49, нап. 16: Државни архив у Дубровнику, серија Lamenta de foris, 33, fol. 21. Исти документ помиње и Марија Исaiловић, *Ваљево и околне области у средњем веку*, Ваљево 1989, 125, нап. 259.

¹⁵ Ђорђе Јанковић, *Ваљево и његова област у средњем веку*, Истраживања II, Ваљево 1985, 67-73, стр. 72 (Јеринин град у селу Словац, средњовековно утврђење, XIV-XVI век).

Као први међници Детошевог поседа наводе се река Колубара и потом Љиг, за који се објашњава да је близу Непричаве. Стога помен обе реке треба тумачити као међу оног дела поседа који се налазио на десној страни Колубаре, а која је полазила од Колубаре до ушћа реке Љиг у Колубару код села Непричаве, и даље уз реку Љиг обухватајући село Пепељевац, са западном границом села на реци Топлици. Потом се наводи део поседа на левој страни реке Колубаре: село Непричава, које постоји и данас под истим именом; Kalizar, одговарало би положају села и реке Кланица; Tomla би био неки нестали међник или село, између села Кланице и Рабаса, који се 1426. године, у складу са тежњом Угарске да се увећају области под њеном влашћу, преноси на реку Тамнаву (Tamlavamelek); Ragys из првог акта одговарало би по редоследу помену Rabas у другом акту, а односи се на село Рабас, северно од Ваљева, на истоименој реци, која се лучним и дугим током спушта и улива у Колубару између села Шушеока и Дивци. Судаћи по пространим потесима Рабас, Горњи и Доњи Рабас у селу Попучке (раније Папучке) и у селу Забрдица, некадашње село Рабас било је веома велико.

Следећи међник - Jezuyk одговарао би засеоку Јазавник у селу Козличић, северно од Ваљева, како је већ предложено.¹⁶ Поновљени Debrenchen односио би се на село које је имало исто име као и утврђење (Дебречен – Доброчин), а које се, судаћи по подацима из турских пописа, налазило у близини Ваљева. Цео земљишни комплекс затварају токови река Abnya et Ubmelleche, што би значило ток реке Обне и изворишни део Уба, укључујући насеља Radio, које се може идентификовати као Рађево Село, и Felsewatna et Alsowatna - Горњу и Доњу Јаутину.

Из навода да се Radio налази код *Обне*, постаје јасно да се ради о доњем току реке Обнице и западној околини Ваљева, будући да се Рађево Село простире изнад леве обале те реке у правцу северозапада. Са друге стране, извориште Обне било је близу Уба (Abnya et Vbmelleke), што значи на планини Влашићу. На граници између села Оглађеновац и Каменица на планини Влашић, на развођу испод савременог пута на висини од 448 m, деле се воде потока Белостенца и изворишта реке Каменице. Током свог развијеног слива у правцу југа и југоистока Каменица прима више притока док се код села Беомужевић не споји са Обницом, која притиче са југа. Судаћи по наводима угарских докумената из 1392. и 1426. године, јединствени ток реке Обне, чије се име изгубило, чинио је изворишни део на планини Влашић са горњим током у правцу

---

¹⁶ С. Ћирковић, „Црна Гора“ и проблем српско-угарског граничног подручја, 64.

југа (=Каменица), а затим је река оштро скретала ка истоку, тако да је доњи ток реке Обне текао даље у правцу истока (= Обница). Јужна притока Обне, данашња Обница, речном пиратеријом преузела је воде старије реке и потиснула њено име. Овакво тумачење тока Обне (Каменица + доња Обница) сагласно је и са другим поменима реке у угарским изворима.¹⁷

Од става Обне (данашње Обнице) и Јабланице, под висом Пећина (262 m), где настаје нови речни ток – Колубара, до ушћа Топлице у Колубару, левом обалом Колубаре протезала се јужна граница Детошевог поседа. Одвајала је данашње подручје града Ваљева на мањи, старији, византијски и црквени центар – Градац, на ушћу реке Градац у Колубару, на десној обали реке Колубаре,¹⁸ од подручја града Debrechen (Дебречен /Доброчин), на супротној обали, у ширем северном предграђу данашњег Ваљева.

На левој страни Колубаре обједињени земљишни комплекс простирао се од Ваљева у правцу северозапада до планине Влашић и до изворишног тока река Уба. Затим се средњим током реке Рабас и преко реке Кланице и границе атара села Кланице и Непричаве, спуштао до леве обале реке Колубаре, насупрот ушћу Љига. На тој територији, северно и северозападно од Ваљева, налазила су се два утврђена града са околним селима, Бела Стена на Влашићу и Дебречен (Доброчин), можда на Голом брду у засеоку Дрочине.¹⁹ Према истоку простирао се подручје града Непричаве на Колубари (Јеринин град у селу Словац), са два села са обе стране реке, Непричавом на левој обали и Пепељевцем на десној страни реке. Између 1392. и 1426. године два утврђена града су нестала, а село Пепељевац је запустело. Непричава и Дебречен (Доброчин) били су, по свој прилици, разрушени у сукобима са Угрима и Турцима.

¹⁷ Угарски продор на српску територију 1329. године до изворишта реке Обне (usque caput fluvii Obopa, С. Ћирковић, *Београд под краљем Душаном ?*, Зборник Историјског музеја Србије 17 - 18, Београд 1981, 43) био је усмерен, значи, ка освајању стратешки важног пута преко Влашића, где је вероватно већ постојало утврђења Бела Стена.

¹⁸ А. Лома, *Прилог трагању за античким коренима Ваљева*, 14 – 17 (Градац у Ваљеву).

¹⁹ На потесу Дрочине, међутим, нису запажени никакви археолошки трагови, па ни средњовековни, према саопштењу Жељка Жежа, сарадника у Заводу за заштиту споменика културе Ваљево, коме се и овом приликом захваљујемо на спремној помоћи. О називу Дрочине (= густиш, честар), Александар Лома, *Још о географској терминологији северозападне Србије*, Ваљевац 1995, стр. 175.

На месту оба разорена града појављују се тргови, под Дебреченом (или Доброчином) Ваљево крајем XIV века, а трг Непричава почетком XV века у близини рушевина Јерининог града.²⁰

Од три утврђена града у Детошевом поседу у XIV веку до уговора у Тати 1426. године, остало је само утврђење Бела Стена на Влашићу на важном путу ка Посавини. Познат је тачан датум турског освајања града Беле Стене. Румелијски беглер-бег Махмут-паша, који је у освајање српске Деспотовине кренуо са истока према западу, после Ресаве, Вишесава, Голупца и Жрнова, освојио је и град Белу Стену 25. маја 1459. године, попленио Срем и спалио Митровицу, како је забележено у српским летописима.²¹

* * *

Угарски документи који помињу Детошев посед 1392. и 1426. године, били су основа да се у српској историографији усвоји погрешна представа о постојању већег броја жупа у ваљевском крају. Њихова анализа, међутим, показује да се ради само о груписаном и заокруженом поседу једног српског властелина из ваљевског краја, који су чинила три утврђена града са градским округом од неколико села, који је, потом, прешао као мираз у руке угарског властелина и, надаље, заменом под власт угарске круне са само једним градом и два трга, али са истом површином. У угарском акту дистрикт је схваћен у двоструком значењу, као гранична линија и као градски округ, или шире градско подручје. То, међутим, нису биле жупе, већ онда, као и сада, пространа села (Непричава, Пепељевац, Рабас, Рађево Село) или сегменти речних токова који су имали функцију међника поседа (Колубара, Љиг, Топлица, изворишни део

---

²⁰ Михаило Динић, *Западна Србија у средњем веку*, Српске земље у средњем веку, Београд 1978, 44-54, стр. 49 (Ваљево). А. Лома, *Старим путевима (из средњовековне топонимије ваљевског краја)*, Ономатолошки прилози V, Београд 1984, 197-209, стр. 197-199 (Непричава). У Ваљеву послују Дубровчани од 1393. године, што је и најстарији помен овога места, Марија Исаиловић, *Најстарији подаци о Ваљеву у писаним изворима*, Ваљево - постанак и успон градског средишта, Ваљево 1994, 23-48.

²¹ Љуб. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Српска краљевска академија, Београд – Сремски Карловци 1927, стр. 43, бр. 727 б, г, д. М. Динић, нав. дело, 48, нап.12, ставља освајање Беле Стене у 1458. годину, превидевши да је у летописима тај податак везан за 1459. годину.

Уба и Тамнаве). Забуну су унели непрецизни подаци из угарских докумената, могуће искварени каснијим преписом, као и чињеница да неке истоимене области у географском смислу постоје и данас (Тамнава, Љиг, Колубара).

1392	1426	данашњи назив места или хидронима
	item tenetis et districtibus Felsewatna et Alsowatna vocatis	брдо Јаутина и потеси В. и М. Јаутина сев-зап. од Ваљева
castris Belaztena	item castro Belastena appellato cum suis pertinentiis universis	на потоку Белостенац у селу Оглађеновац на планини Влашић
Neprichow et		Јеринин град у селу Словац сев.-ист. од Ваљева
Debrechen		у близини Ваљева
districtibus Kalabar	item districtu Collubara appellato	река Колубара (део)
Lygh	item districtu Lygh vocato juxta et penes eundem districtum Neprichow existentiy	река Љиг (доњи ток)
Topplica		село Д. Топлица и река Топлица
Pepelowch		село Пепељевац сев.-ист. од Ваљева
Neprichow	item contrata seu districtu Neprichow vocato	село Непричава сев.-ист. од Ваљева
Kalizar		могуће село и река Кланица сев.-ист. од Ваљева
Tomla	Tamlavamelek	река Тамнава (изворни део)
Ragys	item districtu Rabas appellato	река и старо село Рабас
Jezuyk		Јазавник заселак села Г. Грабовица сев. од Ваљева
Debrechen		у близини Ваљева
Abnya et	item districtu Radio vocato penes Abna existente	Рађево Село и река Каменица (Обна) сев.-зап. од Ваљева
Ubmelleche	item item districtu Ub vocato	река Уб (извориште на Влашићу)

Ниједан од наведених назива дистриката не појављује се у другим савременим изворима као жупа. Реч је о једном пространом феудалном добру код Ваљева, које је лежало већим делом на левој, а мањим делом на десној страни горњег тока реке Колубаре, првобитно у XIV веку у граничном појасу српске државе према Угарској. Детошев посед ограничавали су само делови речних токова Колубаре, Љига, Топлице, Уба и Тамнаве, али није обухватао читаве долине тих река и њихово поречје. Зато нема оправдања да се наведени хидроними из угарских аката сматрају дистриктима у значењу посебних округа или области, нити да се преводе као жупе, будући да их тако не означава ниједан савремени извор.

Закључак о просторном смештају Детошевог поседа заснива се највећим делом на сачуваним именима речних токова и села, где је нова упоришна тачка добијена убикацијом града Бела Стена на планини Влашић, на путу који је водио ка Подрињу, Шапцу и Београду. Иако недостају детаљи у везама између онога што јесте и онога што није поуздано у садржају два угарска акта, сигурни подаци имају довољну тежину да би се оцртале оквирне границе једног важног пограничног поседа између Србије и Угарске у XIV веку.

Gordana Tomović

**THE ESTATE OF SERBIAN FEUDAL LORD DETOŠ
IN THE XIV CENTURY
(Summary)**

In the boundary region between Serbian and Hungarian medieval state in the XIV century there was the estate of Serbian feudal lord Detos in Valjevo surroundings with three fortresses Belaztena, Neprichow and Debrechen. This vast feudal estate became Hungarian crown good by exchange and as such entered into the treaty of Tata 1426. The estate limits, marked by river courses and village borders which have been described in Serbian original document, now lost, were translated to Latin as districts (*districtus*) in Hungarian documents from 1392 and 1426, which were consequently misapprehended in Serbian historiography as a series of separate regions (*župe*). It was in fact one vast and united feudal estate in Valjevo surroundings between slopes of Vlačić Mountain, with springs of rivers Ub, Obna and Tamnava, and sections in the course of Kolubara, Ljig, Toplica and Obnica rivers. This territory included three fortresses: Belaztena, Neprichow and Debrechen, whose position confirms existing toponyms (Belostenac brook on Vlačić Mountain). The origin of Vlačić Mountain name was also investigated.

Keywords: Detoš, medieval Hungarian-Serbian border, Tata treaty, fortresses Bela Stena, Nepričava, Debrechen, Vlačić Mountain

Посед српског властелина Детоша у XIV веку